

Ольга Шпакович

докторка юридичних наук, професорка,
професорка кафедри порівняльного і європейського права
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
(Київ, Україна)
olshpakovych@gmail.com

DOI: 10.33498/olsh-2019-06-119

УДК 341.1

РОЗВИТОК ДОКТРИНИ ПРАВА РАДИ ЄВРОПИ ТА ВЗАЄМОДІЇ МІЖНАРОДНИХ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ ПРАВОПОРЯДКІВ

АНОТАЦІЯ. Підвищення ролі міжнародного права в міжнародних відносинах вимагає нових підходів і до оцінки співвідношення з національним законодавством, а також шляхів вдосконалення механізмів імплементації міжнародних угод та актів міжнародних організацій у внутрішні правопорядки держав-членів. Акти органів Ради Європи (РЄ) та Європейського Союзу (ЄС), як і міжнародне право загалом, впливають на процес створення та застосування нормативних актів у національних правових системах. Акти органів міжнародних організацій, як і норми міжнародного права, можуть бути зразком для національного правового регулювання або ж державні органи, приймаючи відповідний нормативно-правовий акт, повинні враховувати його міжнародно-правові наслідки.

Метою статті є визначення особливостей правових систем РЄ та ЄС, співвідношення норм права ЄС із нормами конституцій держав-членів, а також місця актів органів РЄ та ЄС у національних правопорядках держав-членів.

Авторка доходить висновку, що, порівнюючи правові механізми взаємодії правових систем РЄ та ЄС із національними правовими системами, обидва механізми є об'єктивно необхідними, оскільки вони сприяють сумісності різних правових систем Європи та їхній здатності взаємодіяти між собою. Окрім цього, у процесі розробки кожного правового акта держави – члени РЄ та ЄС можуть передбачати спеціальний механізм або процедуру для втілення їх у життя. Відповідно, сам характер правових актів, а також намір держав повинен визначати процес імплементації. Незалежно від того, яке ставлення до норм міжнародного права проголошують держави, на практиці вони прагнуть розробити додаткові правові механізми національно-правового забезпечення ефективності реалізації актів органів РЄ та інститутів ЄС.

Ключові слова: правова система; акти органів міжнародних організацій; конституція; Рада Європи; Європейський Союз; верховенство права; пряма дія права.

© Ольга Шпакович, 2019

Вплив міжнародного права на національні правові системи суттєво відрізняється за формами, темпами не лише щодо кожної національної правової системи, а й щодо конкретних регіонів. Найбільш високий рівень впливу – на європейському континенті, особливо це стосується Ради Європи (далі – РЄ) та Європейського Союзу (далі – ЄС, Євросоюз). Враховуючи зазначене, актуальність цієї статті та перспективи подальшого дослідження теми вбачаються передусім у її своєчасності, беручи до уваги реалії, в яких акти різних міжнародних організацій, зокрема акти РЄ та Євросоюзу, не тільки імплементуються державами-членами, а й застосовуються на практиці. Що ж стосується ступеня наукової розробки особливостей правових систем РЄ та ЄС, то, попри значну кількість публікацій фахівців у галузі міжнародного права (М. Баймуратов, М. Буроменський, В. Денисов, І. Лукашук, Л. Луць, П. Рабінович, О. Задорожній, Л. Тимченко, Б. Халлер, Д. Хюбер, С. Шевчук та інші) і європейського права (В. Муравйов, В. Василенко, Л. Грицаєнко, М. Микієвич, К. Смирнова, Є. Попко, А. Санченко, А. Федорова та інші), у яких ці питання безпосередньо чи побічно зачіпаються, але при цьому зазначені автори не ставили за мету дослідження місця права РЄ та права ЄС у національних правових системах, тому опрацювати доводиться кожен із них окремо, а потім вже формувати загальне бачення.

Метою дослідження є аналіз сформованих у доктрині міжнародного та європейського права підходів до розуміння правової системи РЄ та Євросоюзу для визначення особливостей цих правових систем для національних систем держав-членів, а також статус міжнародного права у національних правових системах і делегування суверенних повноважень державами наднаціональним утворенням.

В основі формування правової системи РЄ лежать загальноєвропейські закономірності розвитку, інтеграційні та інші процеси, пов'язані з впровадженням у практику ідеї “єдиної стабільної Європи”. Формування правової системи РЄ відбувалося під впливом як романо-германського, так і англо-американського типу правової системи, а також відповідно до принципів міжнародного універсального права. Зокрема, М. Гнатовський наголошує на ролі РЄ у цьому процесі:

Рада Європи надає великого значення гармонізації права його членів у різних галузях, що входять у сферу компетенції організації. Досягається це шляхом прийняття відповідних норм та стандартів як рекомендаційного характеру (резольції, рекомендації, декларації), так і юридично обов'язкового (конвенції, угоди, протоколи)¹.

¹ М. Гнатовський, *Європейський правовий простір. Концепція та сучасні проблеми* (Проміні 2005) 90-1.

Грунтовне дослідження правової системи РЄ здійснила А. Санченко. Вона пише:

Право РЄ: 1) є складовою європейського (міжнародного регіонального) права, а відтак і складовою міжнародного універсального права; 2) характеризується всіма системними ознаками останнього – базується на універсально-правових принципах, складається з інститутів, галузей, норм і звичаїв; 3) створюється повноважними суб'єктами міжнародного права; 4) має чітко визначений предмет та об'єкт. Водночас воно має особливості, що пояснюються об'єктною сферою його регулювання, визначеною ст. 1 Статуту РЄ, колом учасників – суб'єктів, та регіоном розповсюдження і дії його норм².

Правова система РЄ здійснює суттєвий вплив на такий глобальний юридичний процес, як міжнародна взаємодія національних правових систем. Формами такої взаємодії може бути створення спільного юридичного режиму (наприклад, у сфері аудіовізуального та кіновиробництва), визнання рівного обсягу прав суб'єктів (роботодавців, працівників), ухвалення єдиних стандартів (наприклад, у сфері охорони здоров'я, освіти), вирівнювання прав на соціальне забезпечення (щодо виплати пенсій, допомоги тощо), визнання юридичних документів (дипломів про освіту тощо), запровадження спрощеного порядку (набуття громадянства, надання візи), укладання договорів про правове співробітництво або правову допомогу, надання рівного юридичного захисту суб'єктам цивільного обігу, встановлення рівних обов'язкових юридичних вимог, розробка й застосування процедур погодження правових актів, обмеження правових пільг і стимулів, що надаються національним суб'єктам порівняно з аналогічними суб'єктами держави-партнера, спільне визнання (розробка, прийняття) міжнародно-правових документів (декларацій, пактів, конвенцій тощо) та деякі інші. Як пишуть М. Гнатовський та Д. Кулеба, “магістральними” напрямками гармонізації внутрішньодержавного права в Європі сьогодні є захист прав людини, забезпечення демократичного розвитку та економічне співробітництво³.

Акти, що ухвалюються у межах компетенції органів РЄ, слугують складовою особливих правових систем: регіональних – права ЄС та права РЄ; субрегіональних, об'єднаних спільним характером прийнятих рішень, – так зване “модельне право”. Крім того, вони є складовою й такого явища, як внутрішнє право міжнародних організацій⁴.

² А Санченко, ‘Acquis Ради Європи у системі європейського права’ (дис канд юрид наук, 2011) 30.

³ М Гнатовський та Д Кулеба, ‘Роль регіональних міжнародних організацій у правовій інтеграції держав Європи: теорія і практика’ (2004) 1 Український часопис міжнародного права 36-45.

⁴ Є Попко, ‘Основні тенденції розвитку права Ради Європи’ (2016) 3 Національний юридичний журнал: теорія і практика 258-62.

Аналіз теоретико-правових характеристик правової системи РЄ доводить, що вона є регіональною правовою системою, яку за класичними канонами міжнародного універсального права створює та якою оперує інтеграційне об'єднання суб'єктів міжнародного права, що здебільшого розташовані в Європі та поділяють європейські цінності, об'єдналися для реалізації спільних інтересів у сфері зміцнення миру на засадах справедливості та міжнародної співпраці, збереження та подальшого втілення в життя демократичних ідеалів, а також із метою сприяння економічному та соціальному прогресу⁵.

Отже, правова система РЄ є регіональною міждержавно-правовою системою, якій притаманні такі ознаки:

– вона функціонує в межах, визначених установчим документом (статутом), та відповідно до загальноновизначених норм і принципів міжнародного права;

– до її складу входять такі суб'єкти міжнародного права, як держави, а в певних випадках – її громадяни;

– систему права становлять загальні (універсальні) міжнародно-правові норми та принципи, які об'єктивуються через основне джерело права – міжнародно-правовий договір, а в низці випадків – і через інші джерела права;

– її судовий орган має нормотворчі повноваження;

– вона виробляє ефективні засоби нормативно-правової інтеграції. Серед таких засобів, враховуючи діяльність РЄ у сфері захисту прав людини, найбільш ефективними є європейські конвенції, завдання яких полягає у гармонізації законодавств, підвищенні ефективності роботи судових органів шляхом удосконалення судочинства, забезпеченні гарантій захисту прав людини тощо⁶.

Взаємозв'язок нормативно-правових актів РЄ та актів її держав-учасниць характеризується взаємодоповненістю та збагаченням. Національне право є генетичним джерелом конвенцій, які закріплюють найкращі правові здобутки та загальнолюдські цінності як на національному, так і на міжнародному рівнях. Водночас держави-учасниці при формуванні системи свого законодавства враховують і юридично обов'язкові, і рекомендаційні акти. Особливо тісний взаємозв'язок між національними правовими системами та правовою системою РЄ простежується у процедурах захисту прав і свобод людини.

РЄ щоденно працює над пропагандою зміцнення верховенства права всередині самої організації та серед її держав-членів.

⁵ А Санченко, 'Загальні теоретико-правові характеристики Ради Європи' (2011) 3 Публічне право 317.

⁶ Л Луць, 'Європейські міждержавні правові аспекти та проблеми інтеграції з ними правової системи України (теоретичні аспекти)' (Ін-т держави і права ім В М Корецького НАН України 2003) 304.

РЄ прийняла пропозицію Європейської Комісії взяти участь у подальших обговореннях щодо взаємодоповнення існуючих і нових механізмів функціонування. Саме принцип верховенства права ЄС може стати каталізатором подальшого поглиблення стратегічного партнерства між ЄС і РЄ. Держави – члени РЄ погодилися щодо важливості верховенства права як фундаментальної цінності та принципу управління майбутньої роботи організації⁷.

Отже, вважаємо, що взаємовідносини між правовою системою РЄ та національними правовими системами держав-учасниць обумовлені загальним правовим механізмом взаємодії міжнародно-правових і внутрішньодержавних правових систем. Зі свого боку ці положення не можна застосовувати повною мірою до такої специфічної правової системи, якою є правова система ЄС, пов'язану з правовими системами його держав-учасниць. Щоправда, за низкою ознак правова система Євросоюзу належить до типу міждержавно-правових систем. Зокрема, це стосується виникнення та функціонування на основі загальновизнаних норм і принципів міжнародного права та в межах, передбачених установчими договорами, основних елементів – суб'єктів міжнародного права. Однак правова система Євросоюзу має специфічні ознаки, які не притаманні іншим міждержавно-правовим системам, зокрема й правовій системі РЄ. Це насамперед високий рівень правової уніфікації. Правова система Євросоюзу має розвинену інституційну частину, яка складається з відповідних інститутів та органів, що виконують правотворчі, правозастосовні (зокрема, виконавчі й судові) функції⁸.

Існуючи у межах дії різних правових комплексів і правових режимів міждержавних відносин, правова система ЄС увібрала в себе найпрогресивніші здобутки та правові традиції європейських держав, що є однією з визначальних умов у процесі творення норм права у межах ЄС. Наявність діаметрально протилежних поглядів щодо правової природи Євросоюзу обумовлює складність формулювання поняття права ЄС. Як одна з найбільш динамічних правових систем сучасності, правова система ЄС перебуває у постійному розвитку⁹.

Зі свого боку право Євросоюзу значною мірою формувалося під впливом практики Суду ЄС, який у своїй практиці створив низку правових доктрин та принципів, що забезпечують ефективність “права Євросоюзу”, а також його застосування на території держав-учасниць, зокрема, доктрини примату та прямої дії норм права Євросоюзу. Суд ЄС обґрун-

⁷ J Polakiewicz and J Sandvig, ‘Council of Europe and the Rule of Law’ [2015] 4(4) Civil and Legal Science 160, doi:10.4172/2169-0170.1000160.

⁸ Луць (н 6) 304.

⁹ І Яворська, ‘Право Європейського Союзу: сучасні концептуальні підходи’ (2012) 30 Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини 201.

тував концепцію примату права Євросоюзу, яка була визначальною у справі 6/64 “Costa v. ENEL”, в якій він посилався на пряму дію деяких положень права Євросоюзу. Крім того, примат права ЄС ґрунтується також на відповідних положеннях національних конституцій держав – членів ЄС (статті 63, 66, 67 Конституції Нідерландів, ст. 55 Конституції Франції, ст. 11 Конституції Італії, ст. 25(а) Конституції Бельгії, ст. 24.1 Конституції Німеччини, ст. 20 Конституції Данії тощо)¹⁰.

Важливе значення у взаємодії національного права держав-членів із правом Євросоюзу надається принципу прямої дії, на основі якого, разом із принципом верховенства права ЄС, функціонує європейський правопорядок.

Пряма дія вперше була обґрунтована у рішенні Суду ЄС у справі 26/62 “Van Gend en Loos”¹¹. Враховуючи телеологічний підхід до тлумачення права Євросоюзу, Суд ЄС зробив пряму дію одним із основних елементів усього правопорядку Євросоюзу.

Принципи прямої дії та верховенства права ЄС гарантують підтримання такого правопорядку на основі міжнародного та національного права, що стало результатом інтеграційного впливу права ЄС на правові системи держав-членів. Це, зокрема, підтверджується успішним співіснуванням права Євросоюзу з національними правовими системами, що сприяє подальшому поглибленню інтеграційних процесів¹².

Отже, пряма дія норми права ЄС та його примат щодо внутрішнього (національного) права держав-членів стали основою для обґрунтування Судом ЄС концепції права Євросоюзу як “нового правопорядку”. Таким чином, пріоритет права ЄС означає, що будь-які акти законодавчої, виконавчої або судової влади держав-членів не повинні застосовуватися, якщо вони суперечать положенням права Євросоюзу.

ЄС є організацією з динамічними темпами розвитку, яка нині охоплює різні сфери інтеграції – від економічних до політичних, останнім часом приділяючи особливу увагу сфері юстиції та правопорядку. Євросоюз за своєю природою є унікальним утворенням, що формує новий правопорядок, відмінний від міжнародного та внутрішнього правопорядків держав. Він є організацією з елементами наднаціональності, створеною в результаті інтеграційних процесів регіонального характеру, способом укладання міжнародного договору, на користь якої держави-учасниці добровільно передали частину своїх суверенних прав, реалізація яких покладається на її інституційний механізм¹³.

¹⁰ В Муравйов, *Вступ до права Європейського Союзу: підручник* (Київський університет 2007) 303.

¹¹ Van Gend & Loos [1963]: Рішення Суду ЄС 26/62 (витяг) (2012) 1 *Європейське право* 204-9.

¹² О Козак, ‘Інтеграційний вплив права Європейського Союзу на правові системи держав-членів’ (2016) 855 *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Юридичні науки* 205-10.

¹³ Л Грицасенко, ‘Європейський Союз як організація *sui generis*’ (2011) 1 *Публічне право* 82-7.

Особлива правова природа Євросоюзу, специфічні особливості його правової системи, визначені ним завдання та цілі вимагають існування чіткої та логічно побудованої системи форм існування права ЄС. Їхне формування повинно, з одного боку, відбуватися відповідно до механізмів формування права у межах міжнародних організацій, а з другого – забезпечувати особливі завдання і цілі в межах компетенції, отриманої ЄС унаслідок передання своїх повноважень державами-членами¹⁴.

Дію права Євросоюзу, передусім на національному рівні, необхідно розглядати в контексті конституцій держав-членів, оскільки саме вони визначають статус міжнародного права у національній правовій системі та передбачають делегування суверенних повноважень держави наднаціональним утворенням. Тобто підхід держави щодо примату міжнародного права залежить від того, якої доктрини співвідношення національного та міжнародного права вона дотримується – моністичної чи дуалістичної.

Сформульовані Судом ЄС концепції, які обґрунтували пряме застосування і дію, верховенство права ЄС у державах-членах, загалом сприяли його визнанню національними правопорядками. Однак право ЄС не може оминати увагою конституційні засади окремих держав-членів, які у своєму широкому розумінні є своєрідною призмою, крізь яку національна правова система сприймає чи то міжнародне право, чи то право Євросоюзу.

Правові норми ЄС у випадку колізії з нормами національного права країн – членів Євросоюзу мають вищу юридичну силу. Це положення стосується не тільки установчих договорів, а й інших актів ЄС (регламентів, директив, рішень) і діє навіть тоді, коли відповідна країна голосує проти ухвалення цього акта.

Отже, співвідношення права ЄС та внутрішнього права держав-членів доречно аналізувати в двох площинах: по-перше, співвідношення права ЄС та норм конституцій держав – членів ЄС та, по-друге, співвідношення права ЄС із нормами інших внутрішніх нормативних актів. На нашу думку, у положеннях конституцій держав – членів Євросоюзу варто дослідити конкретні статті, в яких визначено примат права ЄС та права міжнародних організацій.

Так, вступ Австрії до Євросоюзу призвів до радикального перегляду положень конституції країни стосовно повноважень парламенту та можливостей для земель впливати на процес імплементації норм права Євросоюзу. Актуальною для цієї держави залишається проблема конституційності норм права ЄС, оскільки подальший розвиток право-

¹⁴ Яворська (н 9) 209.

вої інтеграції в рамках європейського інтеграційного об'єднання може призвести до змін в установчих договорах, які вийдуть за межі правової співпраці, встановленої актами про вступ країни до Євросоюзу¹⁵.

У Німеччині існує стала тенденція до утвердження примату права ЄС. Судова практика встановила межі дії положень права ЄС у правопорядку Німеччини, які ґрунтуються на застереженні щодо необхідності дотримання основних прав, зафіксованих у Конституції.

У Конституції Греції ст. 28 визначає юридичну силу та ранг міжнародно-правових приписів у внутрішньому правопорядку країни. Зокрема, загально визнані норми міжнародного права, а також міжнародні договори після їх ратифікації за допомогою законодавчих актів і після набуття ними чинності стають складовою внутрішнього права Греції і мають вищу юридичну силу щодо будь-якого протилежного положення закону.

Суди загальної юрисдикції, дотримуючись положення ст. 93 Конституції Іспанії, загалом завжди визнають примат права ЄС та пряму дію його положень у внутрішньому правопорядку країни. У своєму рішенні від 26 травня 1994 р. Конституційний суд визнав особливий характер правопорядку Євросоюзу.

Визнання прямої дії норм права ЄС у національному правопорядку Франції обґрунтовано положеннями ст. 55 Конституції. Тут визнається пряма дія норм установчих договорів про ЄС. Це пояснюється тим, що їхня пряма дія є результатом судової практики співтовариств. Те саме стосується й положень угод, які укладає ЄС з іншими суб'єктами міжнародного права.

У статті 92 Конституції Нідерландів дозволено передачу законодавчих, виконавчих та судових повноважень міжнародним установам на засадах або з метою виконання міжнародної угоди. Стаття 94 забороняє застосування актів національної влади, які суперечать міжнародним угодам або рішенням міжнародних організацій, що містять обов'язкові для усіх положення. Таким чином, Конституція Нідерландів створила сприятливі умови для участі країни в європейських інтеграційних об'єднаннях, забезпечивши пріоритет права Євросоюзу стосовно внутрішнього права, а також заборонивши застосування національних правових актів, які суперечать положенням права цих об'єднань.

Конституція Італії містить положення, де обумовлено правові засади для участі країни в європейських інтеграційних об'єднаннях. Італія і далі належить до групи країн – членів Євросоюзу, в яких поки що не визнається пріоритет права ЄС та пряма дія його положень у внутрішньому правопорядку.

У 2003 р. до ст. 68 Конституції Латвії було включено положення, за яким при укладанні міжнародних договорів Латвія з метою зміцнення демократії може делегувати міжнародним інституціям частину компетенції державних інституцій. Проте у ній відсутні положення про пріоритет та пряму дію положень права Євросоюзу у внутрішньому правопорядку країни.

В акті про членство Литви в ЄС ідеться про те, що Литва передає Євросоюзу компетенцію державних органів у галузях, передбачених договорами. Пункт 2 цього акта проголошує, що правові норми ЄС є складовою правової системи Литовської Республіки. Правові норми, передбачені договорами з ЄС, мають пряму дію. У випадку колізії національних правових норм із нормами, ухваленими органами Євросоюзу, останні мають перевагу над законами та іншими правовими актами Литви.

У статті 7 Конституції Словаччини закріплено пріоритет обов'язкових правових актів Європейських співтовариств та ЄС над законами Словацької Республіки. Розширені також повноваження Конституційного Суду. Зокрема, Суду надано право перевіряти відповідність укладених міжнародних договорів Конституції і конституційним законам, а звичайних законів – ратифікованим міжнародним договорам¹⁶.

Приєднання Польщі до ЄС здійснювалося на засадах положень ст. 90 Конституції. Незважаючи на те, що чинна Конституція була прийнята порівняно нещодавно (в 1997 р.), у ній немає положень, спеціально присвячених європейській інтеграції, а подальші зміни, які вносилися в 2001, 2006 та 2009 рр., також не торкалися цього питання. Тому і сьогодні ст. 90 залишається основною, хоча її формулювання є досить широким і стосується передусім участі Польщі в будь-яких міжнародних об'єднаннях, відносини з якими передбачають передачу органами державної влади Польщі частини своїх повноважень міжнародним організаціям або органам.

Участь Болгарії в утворенні та розвитку ЄС була закріплена у п. 3 ст. 4 Конституції. Право ратифікувати міжнародні договори, які передбачають передачу повноважень органам Євросоюзу відповідно до положень Конституції, належить до компетенції Народних зборів і здійснюється у формі закону. Такі закони приймаються двома третинами голосів від загальної кількості депутатів (ст. 85). Цією ж статтею встановлено, що укладання міжнародних договорів, які суперечать Конституції, можливе лише після внесення змін до неї.

Таким чином, проаналізувавши конституції держав – членів ЄС, можна зробити висновок, що зміни, внесені до них, по-перше, стосувалися

¹⁶ Муравйов (н 10) 303.

не тільки визначення правового статусу норм міжнародного права та норм права Євросоюзу, а й передачі органами державної влади частини своїх повноважень міжнародним організаціям. Зокрема, це простежено в конституціях Португалії, Німеччини, Швеції, Люксембургу, Латвії, Естонії, Нідерландів, Польщі. По-друге, у конституціях держав – членів Євросоюзу чітко визначено, яку теорію – монізму чи дуалізму – визнає певна держава домінантною. Так, можна класифікувати країни – члени ЄС: ті, що визнають теорію монізму – Греція, Португалія, Іспанія, Франція, Польща, Болгарія, Кіпр, Румунія, Люксембург, Бельгія, Нідерланди, Словенія, Словаччина; ті, що визнають теорію дуалізму – Німеччина, Фінляндія, Австрія, Швеція, Італія, Велика Британія, Данія, Ірландія.

Важливо те, що впливовою є тенденція встановлення фактичного пріоритету міжнародних договорів, які унормовують процеси європейської інтеграції, щодо окремих положень основних законів держав-учасників таких процесів. Зокрема, у конституціях передбачена передача частини повноважень державних органів певним міжнародним організаціям й установам. Водночас проаналізована тенденція не заперечує юридичних властивостей конституції, її найвищої сили як основоположного акта національного права, значення конституційного регулювання не лише для держави, а й суспільства загалом.

Країни, які дотримуються моністичної концепції міжнародного права, загалом спочатку були готові забезпечити пряму дію права ЄС на своїй території. Однак це відбувається не через те, що держави визнають принцип примату права Євросоюзу наднаціональним. Як відомо, договори ЄС є міжнародними договорами, тому про визнання права Євросоюзу як самостійної системи права не йдеться. У цьому випадку можна говорити тільки про визнання міжнародних договорів. До цієї групи відносяться, наприклад, Франція і Нідерланди. У конституціях обох держав закріплені норми, що передбачають пряму дію і пріоритет міжнародних договорів (ст. 55 Конституції Франції та ст. 66 Конституції Нідерландів). У країнах, де превалує дуалістичний підхід при оцінці міжнародного права, право ЄС діє на основі делегування йому повноважень. Положення, які прямо передбачають передачу повноважень міжнародній організації, закріплені, наприклад, у ст. 24(1) Конституції Німеччини та ст. 20 Конституції Данії. Аналогічні положення сформульовано в ст. 67 Конституції Нідерландів. Тому Нідерланди можуть застосовувати договори ЄС водночас на основі моністичної концепції і на основі ст. 67 Конституції. Якщо ж держава, вступаючи до Євросоюзу, не має у своїй конституції положень, на підставі яких можна було б обґрунтувати дію на її території європей-

ського права, і не бажає вносити правки конституційного характеру до законодавства, то може бути ухвалений окремий акт, що стосується дії права ЄС на території держави.

Таким чином, у державах – членах ЄС право Євросоюзу діє не в зв'язку з його наднаціональними властивостями, виведеними Судом ЄС, а на підставі національних конституцій.

Відносини між ЄС та його державами-членами будуються на принципах наділення повноваженнями у межах його компетенції та субсидіарності¹⁷.

Євросоюз має унікальну роль у посиленні існуючих механізмів щодо забезпечення реалізації актів інститутів ЄС у державах-членах. Він може також звертатися до механізмів РЄ і процедур, коли йдеться про конкретне втручання, наприклад, застосування санкцій для кращого захисту верховенства права і фундаментальних прав у межах ЄС, зокрема у питаннях, де дія права ЄС відсутня. Інститути Євросоюзу повинні застосовувати однакові стандарти для її держав-членів, а останні повинні поважати верховенство права цих об'єднань¹⁸.

Висновки. Аналіз правових систем Ради Європи та Європейського Союзу, їх співвідношення з національними правопорядками держав-членів дає змогу зробити такі висновки: право РЄ, як і право Євросоюзу динамічно розвивається, і нині ці міжнародні організації цілеспрямовано працюють над удосконаленням системи своєї діяльності та зростанням впливовості їх права на національні системи держав-членів; правова природа Євросоюзу відрізняється від міжнародного права та інших правових систем прямою дією норм європейського права, верховенством права ЄС, судовим захистом європейського права, проникненням норм права Євросоюзу у національні правові системи держав-членів; у взаємодії права Євросоюзу і права держав-членів вбачається пріоритет права ЄС над правом держав-членів; правовий механізм взаємодії права Євросоюзу з національними правовими системами є більш ефективним, оскільки він не просто сприяє їхньому зближенню, а й забезпечує уніфікацію правового регулювання, гармонізацію правових систем, їх збалансованість у межах відповідного правового простору.

¹⁷ Ton Van Den Brink, 'The Impact of EU Legislation on National Legal Systems: Towards a New Approach to EU – Member State Relations' (2017) 19 Cambridge Yearbook of European Legal Studies 211-35, <https://doi.org/10.1017/cel.2017.2>.

¹⁸ Polakiewicz and Sandvig (n 7).

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Hnatovskiy M, *Yevropeiskiy pravoviy prostir. Kontseptsiiia ta suchasni problemy [European Legal Space. Concept and Current Challenges]* (Promeni 2005) (in Ukrainian).
2. Luts L, *Yevropeiski mizhderzhavni pravovi aspekty ta problemy intehtratsii z nymy pravovoi systemy Ukrainy (teoretychni aspekty) [European Interstate Legal Aspects and Issues of Integrating Ukraine's Legal System Therewith (Theoretical Aspects)]* (In-t derzhavy i prava im V M Koretskoho NAN Ukrainy 2003) (in Ukrainian).
3. Muraviov B, *Vstup do prava Yevropeiskoho Soiuzu: pidruchnyk [Introduction to European Union Law: Textbook]* (Kyivskiy universytet 2007) (in Ukrainian).

Journal articles

4. Polakiewicz J and Sandvig J, 'Council of Europe and the Rule of Law' [2015] 4(4) Civil and Legal Science 160, doi:10.4172/2169-0170.1000160 (in English).
5. Van Den Brink Ton, 'The Impact of EU Legislation on National Legal Systems: Towards a New Approach to EU – Member State Relations' (2017) 19 Cambridge Yearbook of European Legal Studies 211-35, <https://doi.org/10.1017/cel.2017.2> (in English).
6. Hnatovskiy M ta Kuleba D, 'Rol rehionalnykh mizhnarodnykh orhanizatsii u pravovii intehtratsii derzhav Yevropy: teoriia i praktyka' ['The Role of Regional International Organizations in Legal Integration of the European States: Theory and Practice'] (2004) 1 Ukrainy chasopys mizhnarodnoho prava 36-45 (in Ukrainian).
7. Hrytsaienko L, 'Yevropeiskiy Soiuz yak orhanizatsiia sui generis' ['The European Union as a Sui Generis Organization'] (2011) 1 Publichne pravo 82-7 (in Ukrainian).
8. Kozak O, 'Intehtratsiinyi vplyv prava Yevropeiskoho Soiuzu na pravovi systemy derzhavchleniv' ['Integrative Impact of European Union Law on Legal Systems of the Member States'] (2016) 855 Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politehnika". Yurydychni nauky 205-10 (in Ukrainian).
9. Popko Ye, 'Osnovni tendentsii rozvytku prava Rady Yevropy' ['Main Development Trends of the Council of Europe Law'] (2016) 3 Natsionalnyi yurydychnyi zhurnal: teoriia i praktyka 258-62 (in Ukrainian).
10. Sanchenko A, 'Zahalni teoretyko-pravovi kharakterystyky Rady Yevropy' ['General Theoretical and Legal Characteristics of the Council of Europe'] (2011) 3 Publichne pravo 317 (in Ukrainian).
11. Yavorska I, 'Pravo Yevropeiskoho Soiuzu: suchasni kontseptualni pidkhody' ['European Union Law: Modern Conceptual Approaches'] (2012) 30 Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriia mizhnarodni vidnosyny 201 (in Ukrainian).

Theses

12. Sanchenko A, 'Acquis Rady Yevropy u systemi yevropeiskoho prava' ['Acquis of the Council of Europe in the European Law System'] (dys kand yuryd nauk, 2011) (in Ukrainian).

Olha Shpakovych

DEVELOPMENT OF THE DOCTRINE OF COUNCIL OF EUROPE LAW AND INTERACTIONS BETWEEN INTERNATIONAL AND NATIONAL LEGAL ORDERS

ABSTRACT. The increasing role of international law in international relations calls for new approaches to assessing how it correlates with national legislation, and also for the ways to improve the mechanisms by which international treaties and acts of international organizations may be implemented in national legal orders of the Member States. Acts by the bodies of the Council of Europe and the European Union (EU), as well as international law in general, have an impact on the making and application of statutory instruments within national legal systems. Acts adopted by bodies of international organizations, as well as provisions of international law, may serve as a model for national legal regulation, or public authorities should consider respective international legal implications when adopting a relevant statutory instrument.

The purpose of the article is to identify the specific features of legal systems of the Council of Europe and the EU, the relationship between the EU law provisions with the provisions of constitutions of the Member States, and also the place held by acts of the Council of Europe and the EU in national legal orders of the Member States.

Upon the comparison of the legal mechanisms through which legal systems of the Council of Europe and the EU interact with national legal systems, the author ascertains that both mechanisms are objectively necessary since they facilitate the compatibility of different legal systems of Europe and their ability to interact with each other. Furthermore, while drafting each legal act, the Member States of the Council of Europe and the EU may provide for a special mechanism or procedure for the implementation thereof. Accordingly, the very nature of legal acts and the intention of the States should condition the implementation process. Irrespective of the attitude to the international law provisions proclaimed by the States, in practice they seek to develop additional legal mechanisms to assure the national legal framework conducive to the efficient implementation of the acts adopted by the Council of Europe and the EU institutions.

KEYWORDS: legal system; acts of international organizations' bodies; the Constitution; the Council of Europe; the European Union; the rule of law; direct effect of law.